

האמנות משחררת

הפכתי למובטלת עם התפטרותי ממשרה משרדית

מנוונת לטובת כתיבת ספר, דבר שחלמתי לעשות תקופה ארוכה. הדמיון העשיר שלי היה כלוא זמן רב מדי בסביבת המשרד הסטרילית והפנטזיה המבעבעת חישבה כבר להתפוצץ מול המחשב. המתנתי לעיתוי הנכון, שכן לסמליות יש ערך לא זניח בעיני. תחילה חשבתי להתפטר בפסח, שהרי מה יכול לבטא את השלב הבא בחיי יותר טוב מחג החירות? אולם לאחר מחשבה נוספת הגעתי למסקנה שיום העצמאות יותר מתאים. מאחר שאין לי שום זיקה למסורת יציאת מצרים זה מבחינתי אירוע סתמי ואגדי, אך לעומת זאת המועדים הלאומיים מעוררים בי רגשות כאלה או אחרים. יום השואה עצב עמוק, גם יום הזיכרון - אם כי בממדים פחות תהומיים - ומיד יום אחרי צהלת העצמאות. כן, יום העצמאות הוא יום מצוין להתפטר! התרגלתי מהר מאוד לסטטוס הטרי שלי, כמו שמתרגלים במהרה לכל דבר טוב, והתענגתי על הפנאי החדש בקריאה, בכתיבה ובשוטטיות אורבניות. באחד מן הימים החלטתי לבקר במוזיאון תל אביב לאמנות, וכך יצאתי בשעת אחר צהריים מוקדמת לאור הבוהק של מאי קרני השמש החמימות ליטפו את עוריי בנועם בזמן שפסעתי בנחת במדרכה של אבן גבירול. כשעברתי על פני בתי הקפה, החנויות ועוברי האורח עם ניחוח העצלתיים דמיינתי את עמיתי לשעבר מפהקים מול מסכי המחשב ומחשבים את השעות והדקות שנותרו עד שיוכלו סופסוף ללכת הביתה. חשתי את עצמי בת מול גדולה. איזה יום נפלא של חופש וחדווה! הגעתי אל המבנה האי סימטרי הלבן וניגשתי לדלפק בכניסה, הבחור מעברו השני המליץ באדישות על ויק מוניז והפנה אותי אל הגלריה. פסעתי לאורך האטריום המרשים בשיפוע מטה מטה. כשסיימתי להתבונן ביצירות התלויות על הקיר חמקתי פנימה לתוך חלל מוחשך, שבו הוקרן בלופ סרט על ויק, כשלושים צופים הצטופפו על כיסאות או על הרצפה לאורך הקירות. התמקמתי ביניהם על הרצפה וכמוהם הייתי בשני עולמות בו זמנית - העיניים והאוזניים בחדר החשך הדומם; המראות והצלילים בכרזיל הצבעונית הקולנית. נכנסתי באיזושהי נקודה באמצע ששאבה אותי בחלקלקות אל תוככי מזבלה עצומה בריו דה ז'נרו. גבעות ובורות של אשפה אינסופית שבהם מתרוצצים אלפי בני אדם, קאטאדורס, שלמחיייתם תרים בפסולת אחרי חומרים למחזור. שמה, בבורות הזבל, פליטי החיים הללו שנחשבים בהיררכיית העיר לנחותים שבנחותים, מוצאים את התחנה הסופית של גורלם. להקת עורבים שחורים שחגה כל היום מעל ראשם, בשמים, משגיחה מגבוה על גורלם האכזר והתפל. ולכאן ויק הגיע כדי לגאול שבעה נבחרים באמצעות כוחה של האמנות. צפינו בו בורד את בני המזל, יוצר דיוקנים מרהיבים שלהם באמצעות אותה הפסולת עצמה שבה הם מתרפשים מדי יום, ומוכר את היצירות בגלריות הכי נחשבות ברחבי העולם. אחר כך צפינו בו מעניק את הרווחים היפים לשבעה ומחליף אותם מהזבל לטובת חיים חדשים - חיי יצירה, תקווה,

אפילו צללית של תהילה. התרגשנו איתם ושמחנו בשמחתם, וכולנו - הצופים, ויק, הניצולים - הבנו שהדבר בלתי הפיך. החיים והתודעה שלהם כבר לא יחזרו לעולם להיות מה שהיו קודם. ואז הסרט נגמר. כשיצאתי מהאפלולית נוכחתי לדעת שהמוזיאון ייסגר בעוד כשעה. המשכתי לשוטט באקראי בפרוודורים הלבנים עד שמצאתי את עצמי בחלל של אמנות עכשווית. תמונה גדולה ובה שורות שורות של פסים יפים וכסופים עודה את התפעלותי, אך כשהתקרבתי נוכחתי לראות שזו אשליה פשוטה של נייר וסיכות מהדק. מסביבי היו מבקרים ספורים, וככל שנכנסתי למעמקי המקום הם התמעטו, עד שנותרתי לבדי. נשאר לי רק לברוק מה נמצא מעבר לקיר האחרון. כשניגשתי לשם הבחנתי בגבר, ממש מאחורי הפינה. הוא עמד זקוף וחסון והיה לבוש בהידור - חליפה שחורה, עניבה, פסקות בשערו. כעבור רגע הבנתי שמדובר בפסל, אך עצם הימצאותו בתצוגה והמיקום שבו ניצב היו תמוהים בעיני. הגבר-פסל עמד בפישוק קל, ידיו טמונות בכיסי מעילו הארוך, ונדמה כצופה במשהו בעניין משועשע. כמו דמות של בלש - או אולי דווקא גנגסטר - בעיצומו של מעקב בסגנון הסרטים משנות הארבעים. הוא לא מצא חן בעיני. תוך כדי שסקרתי את דמותו נהייתי עדה לנוכחות נוספת, משמאל. גבר אחר, אמיתי. אז אחרי הכל לא הייתי לגמרי לבד... האיש נראה כבן שלושים, גבוה וצנום, גם לבוש בסגנון מיושן, עם מעיל מקופל כהה תלוי על זרועו. מיד קלטתי לפי מראהו שהוא זה. הוא הביט בי במין מבט מלוכסן ואינטנסיבי שגרם לי לחוש אי נוחות. היה משהו מעט יוצא דופן בפניו, אך לא יכולתי לקבוע מהו הדבר, שכן מיהרתי להסב את ראשי בגלל מבטו המשונה. העובדה שלא היה אף אדם אחר בסביבה מלבדנו הטרידה אותי עכשיו, אך הזר נפנה והתרחק ממני בצעדים איטיים, קצת מסורבלים. גם אני התכוונתי לשוב על עקבי וללכת, אלא שהיסוד הקפדני שבי דחף אותי לברוק מקרוב את המוצג האחרון, שנמצא בדיוק מול עיניו הבלולשות-משועשעות של הגבר-פסל. תא צר, ברומה לסאונה, עם דלת הזזה פתוחה לרווחה. בפנים קירות לבנים, רצפה בגוון ירוק-אפרפר ודרגש לאורך הקיר שמול הפתח, מכוסה במזרון שחור דק. גם המוצג הזה נראה לי תמוה ולא קשור, וניגשתי לקרוא את השלט הקטן שליידו, "תא בידוד מאובטח היטב. אוקראינה". תחבתי פנימה את הראש - משמאל היתה אסלת אלומיניום בסגנון אסלות מטוסים ובצמוד לה כיור צר וגבוה מאותו החומר. מאיזושהי סיבה עלה ברעתי לברוק אם היו מים זורמים ופסעתי פנימה. היו מים. אחר כך הסתכלתי על הדרגש - הוא נראה ממש מותאם למידותי. מאחר שאני מתעבת מקומות צרים ודחוסים לא רציתי להשתהות עוד בתא והסתובבתי לצאת. המראה שנגלה לעיני היה כל כך מחריד, שהמוח שלי דחף אותו הלאה בזעזוע. הדלת היתה סגורה! מישהו סגר אותה בשקט בזמן הקצרצר שהייתי בגבי אליה. עוד לפני שרגלי זינקו לעברה הלב האיץ בפראות. עיני התרוצצו בחיפוש נואש אחרי ידי או זיו, אך המשטח בצבע בוורד היה חלק לגמרי. לגמרי, גם בלי מנעול. כפות ידי נצמדו ללכה ומשכו שוב ושוב בכוח הצידה. לשווא. התחלתי להלום ולצעוק, "לפתח! לפתח! לפתח!" אך למרות שחבטתי וצרחתי - אף אחד לא הגיע והדלת נותרה חתומה. פאניקה שחורה ומשתקת עטפה אותי מכל הצדדים, אבל פתאום הבלתי במוחי: הנייד! מיד הרפיתי מהדלת ושלפתי את המכשיר מהתיק. חייגתי 100 והצמדתי את המכשיר לאוזן. לא היה צליל חיוג. ניסיתי שוב, דממה. באצבעות רוערות הצלחתי לחייג לאחי. כלום. שמטתי את הנייד באימה והתנפלתי על הדלת בניסיון נוסף אבוד, והמבט המלוכסן המורד של האיש הבזיק בראשי בפלאשבק. זה הוא! הנוכרי הזה, עם הבגדים המשונים שלו. הוא עומד מעבר לדלת, מחזיק אותה סגורה. מנצל את זה שהתא נמצא בפינה מבודדת של המוזיאון

אל איזושהי נקודה נסתר ממשאלו במין ריכוז משונה. מה - או אולי מי - נמצא שם. אני מהרהרת בדבר. אולי הוא בכונה מביט שמאלה, כדי שהמצלמה לא תתעד את רגע מותו במציצנות המלווה למבט ישר קדימה. מין מרד זעיר אחרון. מוות האינסטנט שלו מסיח את דעתי מן המוות האיטי להחריד שלי. אני מתחילה לסקוד בעיון, משמאל לימין, את כל הפרצופים של החיילים. הראשון נראה לי נבוך, השני משלב ידיו מאחורי גבו בסבר פנים רציני, השלישי תוקע את ידיו בכיסי המכנס, ופניו מביעות עניין מאופק. חייל גבוה ונאה מתבונן בארשת אטומה, אבל אני כמעט בטוחה שזוויות פיו של שכנו משוכות כלפי מטה בדרכון. אחרון, הצעיר הממושקף שאוחז באקדח. על פניו קבועה הבעה נחרצת. בבת אחת אני נמלאת במורא, בעצב ובוזעם. אסור לזה לקרות! לעצור! אני נחטפת על ידי תחושה לא מוכרת. נשאבת לתוך מערבולת שמסחררת אותי

הוצאה להורג, ויניסטה, אוקראינה 1942

במהירות עצומה, בלתי נתפסת, לזהות. ופתאום גלי החום נהפכים באחת לקור מקפיא. איכשהו, למרות הסחרחורת העזה אני מצליחה לעמוד, מתאמצת בכל כוחי לשמור על שיווי המשקל. מסתכלת סביבי בבלבול מוחלט. הדבר הראשון שאני קולטת במעורפל הוא שנחלצתי מתא הבידוד המזווע. אני במקום פתוח, עם אנשים; בא לי לצחוק מרוב אושר. אני ממצמצת כמה פעמים ומתחילה לזהות בהשתאות רבה את כל הדמויות מהצילום. כל חייל וחייל ניצב בנקודה המדויקת שבה תועד בתמונה. אותן התנחות והבעות הפנים. הגבר הצנום עדיין ממתין לירייה שלו על שפת הבור, עם המעיל השחור מקופל לו בחיקו. בלי להביט אחורה אני כבר יודעת שהטור נמצא שם. מבין כולם הכי קרוב אלי זה הממושקף שאוחז באקדח. במרחק צעד, מולי. העיניים האפורות מאחורי הזוגיות נפערות בתדהמה. הדממה סוריאליסטית, חודרת את האוזניים כמו צפירה דקה. לפתע אני נזכרת בוויק, ובקאטאדורס שלו. אני נושאת עיני לשמים אירופאיים קודרים ותרה במבט אחרי עורבים. לשווא, השמים ריקים. אני מחזירה את מבטי לאקדח, ידי נעה כמו בעלת רצון משל עצמה ומחלצת את החפץ המתכתי בעדינות מבין האצבעות הקרות. הרועם מפלח את הדממה, קול משקפיים מתנפצים, גוף חסון מתמוטט וקורס לאדמה המכוסה שלג מלוכלך. אני ממשיכה לאחוז באקדח. הוא מוצק ובטוח בידי.

האוויר שוב לא קפוא. אולי אין זה אלא תעתוע - הזיה שהמוח שלי רוקם בזמן שאני שכובה בעיניים עצומות בתנחות מומיה על הדרגש עם המזרון השחור. עדיין בתא. אני שרויה בתרדמה עמוקה ותת המודע שלי מפיק סרט היסטורי-פנטסטי משלו. אלא אם... אלא אם לא נכנסתי אל התא מלכתחילה. הייתכן שבעצם אני נמצאת באולם הקטן עם המקרן שמציג בלופ את ויק עם הקאטאדורס? ובאיזושהו שלב הנחתי לחושך ולקולות הרקע לעבות את עפעפי ולהשקייע אותי בחלום הזה? ואולי... אולי לא ביקרתי בכלל היום במחזיאון, מאחר שהייתי צריכה ללכת למשרד? יום העצמאות עדיין לא הגיע. היד שלי מתהדרקת עוד יותר על העכבר. עכשיו אני בוהה בתצלום מדכרך מאוד בשחור לבן על מסך המחשב.

וששעת הסגירה קרבה. איך ישר ידעתי שמשוהו בו חשוך, ישר הרגשתי שהנוכחות שלו מעיקה. "בבקשה, בבקשה... פתח את הדלת", אמרתי בנימת תחינה. אך שום רחש לא נשמע מהעבר השני. עלה ברעתי שאולי הוא לא מבין עברית, "פליז, פליז אופן דה דוה. איי אם בנינג יו. טופ איט, פליזו". האם אוכל לעורר את רחמיו? הרי לא עשיתי לו כלום. הדממה המוחלטת לפתה את קיבתי; ההבנה שאולי זאת ההזדמנות האחרונה שלי להישמע לפני שהמוזיאון ייסגר לכל הלילה. פצחתי בזעקות אימים, "הצילו... הצילו... לפתוחחחחח!" דפקתי והכיתי וחבטתי באמק עם הידיים, הזרועות, הרגליים, המתנניים... ובסוף כבר לא היו מילים. רק צרחות, יבבות ויללות.

לא ידעתי כמה זמן עבר, הוא התעוות בתוך הקובייה, אבל לבסוף ההכרה הזדחלה אלי בחזרה בערמומיות, כמו חייל אויב. כל כך רציני להמשיך לישון. רק לישון. לא להיות כאן, לא להיות עכשיו, לא לראות את המקום הנורא, לא להכיר בכך שאין מוצא.

פתאום הכתה בי הוודאות, פה אמות. צעדתי ישר אל תוך קברי. ברגע שהבחנתי בנוכחות האפלה של הזר הייתי צריכה להתרחק כמה שיותר מהר, אבל עכשיו מאוחר מדי... הייתכן שרק לפני כמה שעות הייתי בחורה שהלכה לה בשאננות ברחוב, מתענגת על כל קרן שמש חמימה? לא, זה לא הגיוני. הכל לא הגיוני. הרי לא שמעתי את הדלת נסגרת מאחורי, וגם אין לה מנעול. זהו משהו שרירותי לחלוטין, טעות קוסמית ענקית. איכשהו היקום התבלבל. כאילו החלפתי מקום עם איזושהי כפילה אומללה שלי באמצעות גליץ' קוונטי איום. אני נלכדתי בתא הזוועות ואילו היא תפסה את מקומי בתל אביב הנהדרת של מאי. זהו לא המקום הנורא עלי אדמות, זוהי פלנטה אחרת. זו לא אני... זו לא אני... לא אני... לבסוף, פקחתי את עיני בליט ברירה. הזדקפתי וניגשתי לדלת כשהאימה בעורקי. כבר ידעתי שהיא לא תיפתח. אחרי עוד כמה ניסיונות עקרים השענתי את המצח והתחלתי להלום כנגדה. חזק יותר וחזק יותר. לפחות הכאב היה ממשי. כשהתעייפתי מלדפוק לעצמי את הראש פניתי לדרגש ופתאום משהו נתפס לי בזווית העין, מין כתם על הקיר. מתוך טשטוש חושים הפניתי את מבטי לכתם ונדהמתי לראות תמונה קטנה. היא בוודאות לא היתה כאן קודם. ניגשתי בזריזות רבה, כאילו אם אתקרב מהר מדי התמונה תיעלם, והסרתי אותה מהקיר. תצלום, בשחור לבן, של כחמישה-עשר אנשים. בני אדם! משהו אנושי איתי בתא. כל המצולמים חיילים במדים, חוץ מאחד. הם עומדים כתף אל כתף ומתבוננים בחייל ממושקף שעומד לפניהם ברגליים פשוטות, נשען מעט קדימה לעבר יד ימינו המושטת. היד אווזת באקדח. האקדח מכוון לאחורי קודקודו של איש. לאיש פנים צנומות מאוד. הוא לבוש בחולצת כפתורים לבנה מהוהה ומעליה ז'קט פשוט, יושב על שוקיו לשפת בור פתוח עם ידו השמאלית קפוצה על ברכו. ידו השנייה מוסתרת על ידי איזושהו חפץ כהה שמונח בחיקו, שנראה כמו מעיל מקופל. תחתית הבור הפעור לפניו מכוסה בערב רב של בשר ובה עוד רגע גם הוא יתמוטט פנימה. פניו חתומות - הן לא מביעות פחד מהכדור, מורא מהמוות, זעם או עצב על בני מינו שצופים במותו כמו בקוריות. אבל הדבר שלוכד את תשומת לבי יותר מכל הוא מבטו. המבט מלוכסן